
Kuća Kästenbaum (Korsky) u Osijeku primjer Mađarske Secesije

Grgur Marko Ivanković

Muzej Slavonije, Osijek

Izvorni znanstveni rad - UDK 728.3.036(497.5 Osijek)

24. svibnja 1996.

Kuća Kästenbaum-Korsky (Europska avenija 16) sagrađena je u središnjemu dijelu poznatoga osječkog niza reprezentativnih najamnih katnica i dvokatnica s predvrtovima, nasuprot historicističkim zgradama Trgovačko-obrtničke komore za Slavoniju i Sudbenog stola. Većinu kuća unutar ovoga niza projektirali su i sagradili poznati osječki arhitekti i graditelji Wilim Carl Hofbauer, Ante Slaviček i Franz Wibyrál. Uglovnu jednokatnicu Gillming-Hengl projektirao je bečki arhitekt Gotthilf, a za nekoliko kuća još nisu poznati projektanti i graditelji. Nedavnim sređivanjem nacrtá u Povijesnom arhivu u Osijeku, pronađeni su situacijski plan i presjek kuće Kästenbaum-Korsky iz godine 1904. koji je potpisao budimpeštanski arhitekt i graditelj Ferenc Fischer. Pronalaskom spomenutih nacrtá s potpisom i pečatom arhitekta Fischera smanjen je broj nepoznatih projekatana najreprezentativnijih secesijskih najamnih kuća u Osijeku. Budući da na nacrtima, osim potpisa arhitekta Fischera, i naručitelja dr. Alfreda Kästenbauma, i potpis osječkog arhitekta i graditelja W. C. Hofbauera, opravdano je zaključiti

Reprezentativni secesijski niz u Chavrakovoj ulici (danas Europska avenija) u Osijeku obuhvaća osam jednokatnih i dvokatnih najamnih kuća, koje su većinom projektirali i izveli osječki arhitekti i graditelji. Među njima sagrađena je godine 1905. jednokatna najamna kuća odvjetnika dr. Alfreda Kästenbauma, prema projektu budimpeštanskog arhitekta Ferenc Fischera. Uz zgradu Glavne pošte ova kuća s razvedenim mansardnim krovom jedini su primjeri mađarske secesijske arhitekture, jer je osječka secesijska arhitektura nastala po bečkom uzoru. Pronalaskom situacijskog plana i presjeka kuće Kästenbaum, arhitekta F. Fischera, smanjen je broj do sada nepoznatih projekatana kuća u osječkome secesijskom nizu. U razgovoru s dr. Ivom Korskim, autor je doznao da su naručitelj dr. A. Kästenbaum (poslije Korsky) i projektant F. Fischer bili bratíci što upućuje na pretpostavku da je do gradnje jedine najamne kuće u čistome stilu mađarske secesije u Osijeku došlo zbog rodbinske veze naručitelja i projektanta

da je, prema Fischerovim projektima, Hofbauer vodio gradnju kuće.¹ Kuća Kästenbaum-Korsky bila je jedini karakterističan primjer mađarske secesijske arhitekture u Osijeku sve do godine 1912., kada je u istome stilu, jugoistočnije, sagrađena monumentalna trokatna uglovna zgrada Glavne pošte.

Gradnju kuće naručio je odvjetnik dr. Alfred Kästenbaum, rođen u Osijeku godine 1873. Roditelji, veleposjednici, u Osijek su se doselili 1860-ih godina iz Mađarske (otac s graničnog područja između Mađarske i Slovačke, a majka iz Siklosa). Završio je pravo u Beču, te je bio odvjetnik najbolje židovske banke - Komercijalne banke u Budimpešti, odvjetnik osječke šećerane i dr. Godine 1912.

¹ Građevni red za gradove Osiek, Varaždin i Zemun u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb, 1900. U prvom poglavlju, o građevnj dozvoli, stoji odredba po kojoj građevni nacrt mora biti potpisan po osnivatelju nacrtá, vlasniku gradnje i gradilišta, te ovlaštenom građevnom vještaku, kojemu je povjereno izvođenje gradnje.

promijenio je prezime iz Kästenbaum u Korsky, odrekao se židovstva i prešao na rimokatoličku vjeru. Političko opredjeljenje bilo mu je izrazito prohrvatsko, bio je član Čiste stranke prava. Oženio se Marijom Schleien iz Broda na Savi (danas Slavonski Brod) s kojom je imao dvoje djece, sina Ivu,² koji je završio pravo u Zagrebu, i kćerku Veru. Kao ljubitelj likovne umjetnosti kupovao je slike, poglavito, hrvatskih umjetnika, a sakupljao je i skupe perzijske sagove, kojih je imao više od 30.³ Dr. Alfred Korsky umro je u Osijeku 21. ožujka 1945. u 72. godini života.⁴ Njegova supruga Marija Korsky, kao i većina najbogatijih građana Osijeka, odvedena je potkraj godine 1945. u logor. Nakon nekoga vremena preko poznanstva puštena je na slobodu, ali bez građanskih prava. Uspostavivši kontakt s djecom u emigraciji, ilegalno je prešla u Italiju i zajedno s njima otišla živjeti u Argentinu.

Nakon uspostave nove vlasti kuća je godine 1945. opljačkana, a dvije godine poslije i konfiscirana.⁵ Godine 1947. predana je na upravljanje Gradskome crvenome križu, a danas je u njoj smješten dio Očnog odjela Kliničke bolnice Osijek.

Kuća Kästenbaum-Korsky, kao i sve ostale kuće reprezentativnoga secesijskog niza u Europskoj aveniji, preventivno su zaštićeni spomenik kulture.

U evidencijskom listu iz godine 1984. preventivno je zaštićeni spomenik, kuća se vodi kao djelo nepoznatoga autora, nije imenovana po prvome vlasniku, niti je točno datirana. U opisu je točno konstatirano da je riječ o zgradi sagrađenoj u duhu mađarske secesije, da je bogata štuk-dekoracijama i aplikacijama Zsolnay keramike na pročelju, da ima umjetnički obrađenu ogradu od kovanog željeza, te da je unutrašnjost kuće dekorativno ukrašena.⁶

U stručnoj je literaturi kuća prvi put točno datirana i imenovana prezimenom naručitelja i prvoga vlasnika dr. Alfreda Kästenbauma - Korskog, tek godine 1994.⁷ Projektant kuće, međutim, nije bio poznat, a kao posebnost autor je naveo bogatu i raznovrsnu štko-dekoraciju i različite stropne štukature u trima središnjim salonima prvog kata.

Dvije godine poslije, 1996., objavljen je dio podataka iz arhivske građe vezane uz kupnju gradilišta i gradnju kuće, uz napomenu da označuje prvi raskid s utjecajem secesije.⁸

ARHIVSKA GRAĐA

Dio dokumentacije vezane uz kupnju gradilišta, kupoprodajne ugovore i izgradnju kuće Kästenbaum-Korsky sačuvan je u fondovima Gradskog poglavarstva u Povijesnom arhivu u Osijeku. Osim pisane, sačuvana su i dva lista projektne dokumentacije, situacijski plan i presjek kuće iz godine 1904.

Jedan od najranijih spisa vezanih uz tu spomenutu kuću jest ponuda dr. Alfreda Kästenbauma za kupnju gradilišta od 5. prosinca 1903.⁹ U svojoj ponudi Kästenbaum navodi da na jednom od novoparceliranih gradilišta na lijevoj (sjevernoj) strani produžene Kapucinske ulice želi sagrađiti kuću za vlastite svrhe. On reflektira na gradilište označeno brojem 1856-2-K, koje leži pokraj onoga koje je dostao dr.

Sauter. Premda je to gradilište znatno veće od ostalih, koja su već prodana, zaključuje da se višak površine proteže samo na stražnjem dijelu gradilišta prema Dravi, koji ima znatno manju vrijednost od prednjeg dijela. Unatoč tim nepovoljnostima, ipak je pripravan gradilište platiti 10 kruna po četvornome metru, pri čemu ujedno prihvaća uvjete glede vremena i načina gradnje, što znači da pri potpisivanju ugovora kod blagajne Gradskog poglavarstva treba u gotovu novcu uplatiti svotu od 2 000 kruna, a ostatak novca kada mu, prema odrednicama kupoprodajnog ugovora, bude dopušten gruntovni prijenos gradilišta na njegovo ime. Do toga se vremena obvezuje plaćati svakih četvrt godine unaprijed 5% kamata. Na kraju ističe da njegova ponuda vrijedi samo za navedeno gradilište br. 1856-2-k, te moli Gradsko poglavarstvo da prihvati ponudu. Gradsko je poglavarstvo odlučilo prihvatiti ponudu dr. Kästenbauma i prodati mu gradilište.¹⁰

Zastupničkim zaključkom od 23. prosinca 1903. prihvaćena je Kästenbaumova ponuda glede prodaje gradilišta, pod uvjetom da prihvati za sva okolna gradilišta utvrđene uvjete.¹¹

Kupoprodajni je ugovor sklopljen između Općine slobodnoga i kraljevskog grada Osijeka i dr. Alfreda Kästenbauma iz Osijeka 23. lipnja 1904. Ugovor se sastoji od sedam točaka. Općina prodaje parcelu broj 1856-2-k gruntovnog uložka 2470 Općine Osijek u površini od 1 314 metara četvornih uz cijenu od 10 kruna po metru četvornom, što ukupno iznosi 13.140 kruna. Točka 3. ovog ugovora obvezuje kupca da u roku od dvije godine od dana ugovora mora u potpunosti sagrađiti, priključenom gradnjom, jednokatnu ili višekatnu stambenu zgradu s ukusnom fasadom. Gradnja je prizemne ili visokoprizemne kuće isključena. Osim toga propisano je da se, s ulice vidljivi, zabatni zidovi moraju fasadirati ili drugim načinom ukrasiti. Ispred pročelja zgrade kupac mora, prema regulatornoj osnovi, izvesti predvrt širok pet metara, koji mora biti ograden ukusnom željeznom ogradom. Pred ogradom mora se, također, asfaltirati četiri metra širok pločnik ispod kojeg će provedeni odvodni žljebovi i spojeni na gradsku kanalizaciju.

² Dr. Ivo Korsky rođen je u Osijeku 22. 2. 1918. Maturirao je u Osijeku 1935. a 1940. je promorivan za doktora prava na Hrvatskom sveučilištu u Zagrebu. Od g. 1945. živi u emigraciji, a u Buenos Airesu je od godine 1947. Blažeković, G. A., Proslav knjige dr. Ive Korskog: Izdaleka, Buenos Aires, 1994.

³ Podatci o obitelji dobiveni su u razgovoru s dr. Ivom Korskyom, sinom dr. Alfreda Kästenbauma - Korskog, na čemu mu najsrdačnije zahvaljujem.

⁴ "Hrvatski list", Osijek, 22. ožujka 1945. br. 61 (8426) p. 3. "... Pokojni dr. Alfred Korsky bio je od rane svoje mladosti svjestan i odlučan Hrvat, izpovjedajući uvijek i svagdje neustrašivo svoje pravaško osvjedočenje, te je u takvom duhu odgojio i svoju djecu. U mladim godinama sudjelovao je u javnom životu, ostavljajući svuda vidljiv trag svojeg iskrenog hrvatskog i nesebičnog rada..."

⁵ Općinski sud u Osijeku, Zemljišno knjižni odjel, gruntovni uložak br. 3250.

⁶ Državna uprava za zaštitu kulturne i prirodne baštine - ispostava Osijek. U evidencijskom listu, koji je godine 1984. ispunio prof. Viktor Ambruš, kuća se vodi kao "Secesijska zgrada P+1", nepoznatog autora, iz godine 1910. a opisana je ovako: "Objekt je građen u duhu mađarske secesijske. Fasada je bogato ukrašena sa štukoderokorativnom plastikom i

1. Secesijski niz u Chavrakovoj ulici (danas Europska avenija), pogled sa Sudbene palače oko g. 1910.

Kuća Kastenbaum-Korsky druga s desne strane (presnimio: Lj. Šarić)

U tijeku godine 1904. dr. Kästenbaum zatražio je proširenje parcele za metar u širinu, što je bilo moguće s obzirom na to da susjedno gradilište nije bilo prodano.

Na osnovi ugovora od 23. lipnja 1904., očitovanja od 23. rujna 1905., ugovora od 9. ožujka 1905. i svjedodžbe od 23. rujna 1905. br. 23.816/I. uknjiženo je pravo vlasništva.

aplikacijama žolnaj keramike. Umjetničko uređene ograda od kovanog željeza daje objektu veću vrijednost. Interijer objekta je također dekorativno ukrašen." Na listu je naknadno, kao vrijeme nastanka, precrтана godina 1910. i rukom dopisano "nepoznato".

⁷ Ivanković, G. M., Secesijski duh u arhitekturi i životu Osijeka, Osijek, 1994., str. 6. Autor se imenovanju kuće odlučio na oba prezimena, jer je naručitelj, dr. Alfred Kästenbaum, sedam godina nakon gradnje kuće promijenio prezime u Korsky.

⁸ Živković-Kerže, Z., Urbanizacija i promet grada Osijeka na prijelazu stoljeća (1868.-1918.), Osijek, 1996., str. 42-43.

⁹ Povijesni arhiv u Osijeku (PAO), Gradsko poglavarstvo (GPO), redovni spisi br. 25789, primljeno 5. 12. 1905.

¹⁰ PAO, GPO, redovni spisi br. 2500, primljeno 27. 1. 1904.

¹¹ PAO, GPO, redovni spisi br. 2735, primljeno 4. 2. 1904.

¹² PAO, GPO, redovni spisi br. 30270-1904. (prijepis ugovora od 23. 6. 1904.)

¹³ PAO, GPO, redovni spisi br.

¹⁴ Općinski sud u Osijeku, Zemljišno-knjižni odjel, gruntovni uložak br. 3250

Bau-KÄSTENBAUM - E 3560
KAPUCINER GASSE 8.

SITUATIONS - PLAN

FISCHER FERENCZ
MÉRTÉSZ ÉS ÉPÍTŐMESTER
BUDAPEST

2. Precrt situacijskog plana kuće Kastenbaum-Korsky VI. Povijesni arhiv u Osijeku (PAO)

TLOCRT I UNUTRAŠNJA DEKORACIJA

Kuća je tlocrtno organizirana u obliku razvedenog slova "L", a ulično pročelje, okrenuto prema jugu, široko je 25,50 metara.¹⁵ Prema službenim podacima iz godine 1911. kuća je imala petnaest soba, dvije kupaonice, četiri pisarne, dvije kuhinje i dvije nusprostorije, unutar jednoga trosobnog stana i dvaju šesterosobnih stanova.¹⁶

U kuću se ulazi kroz široki kolni ulaz, asimetrično smješten u desnom rizalitu.¹⁷ S lijeve i desne strane nalazi se duga stuba koja je omogućavala lakši ulaz u kočiju, a ujedno je služila i kao zaštita zidova od prometalata. Zidovi veže ukrašeni su velikim neobično oblikovanim, plitko stupnjevitom uvučenim i specifično segmentno zaključenim utorima. Utori su međusobno odvojeni aplikacijama, koje se spuštaju iz okruglih vijenaca pod bavčastim svodom, a završavaju organski razvedenim širim podnožjem, na visini od metar i pol od poda. Iz vijenaca se, preko aplikacije, spušta kraća vrpca. Spoj zidova i bačvastoga svoda ukrašen je znatno istaknutom girlandom u štuku, koja valovito teče od vijenca do vijenca. Girlanda se sastoji od niza poluotvorenih graškovih mahuna, iz kojih vire po četiri zrna. Vijenci su također ukrašeni graškovim mahunama. Sredina veže naglašena širom, kaneliranom, secesijski profiliranom istakom. Pri kraju veže na lijevi su strani smještena vrata koja vode u predvorje sa stubištem, ulazom u prizemni stan i podrum. Na desnoj strani, uz dvorišni zid uzdiže se nekoliko stuba koje vode u mali stan, a nasuprot stubama veliki je prozor stubišnoga predvorja sa zidanim balustradom.

Vrata stubišnoga predvorja uokvirena su dvama stupovima, malo odmaknutim od ravnine zida. Dvokrilne su većim dijelom ostakljene vratnice koje vode prema stubištu očuvane su. Svaka vratnica u donjem, drvenom, dijelu ukrašena je dvama polukružno zaključenim utorima u čijem se gornjem dijelu nalazi po jedan veći krug. Gornji ostakljeni dio pri vrhu je zaključen trima pravokutnima okomito potavljenim šprljcima koji gore završavaju ravno, a dolje se nepravilno segmentno povijaju i tako tvore polukružni zaključak većega središnjega staklenog dijela vratnica. Vrata su, između zidanih stupova, obrubljena s bočne strane djelomično utorenim zidom, a na isti su način izvedeni ukrasi i nad vratima. Nasuprot tim vratima izveden je radi simetrije isti ukras, premda nije bilo vrata. Jednako tako oblikovana su i vrata stana u prizemlju, ali nad vratnicama imaju još i nadsvjetlo koje završava segmentno, a podijeljeno je dvama nepravilnim šipkama na tri dijela. Oba strana u prizemlju bila su namijenjena iznajmljivanju.

Dvokrako kameno stubište ograđen je kovanom željeznom ogradom koja je ukrašena florealnim i geometrijskim motivima. Okomiti željezni nosači rukohvata uzdižu se uza svaku stubu. Svaki je drugi nosač flankiran kraćim šipkama koje se izvijaju od trećine visine glavnog nosača, od njega se odvajaju i završavaju proširenjem u obliku lista, a na glavnom je nosaču veći stilizirani okrugli cvijet raširenih

latica. Pri dnu i iznad sredine ograde teče niz paralelnih valovitih vrpca, dolje u dva, a gore u četiri traka. Pri samome spoju željeznih nosača i stuba nosači su povezani ravnom šipkom koja je prošarana diskretnim valovitim florealnim motivom. Zid stubišta prekriven je jednostavnim drvenom oplatom s ukladama, visokom oko 80 centimetara. U sredini okretišta, popločena keramičkim pločicama s geometrijskim motivima, smještena su dva pravokutna, okomito postavljena zrcala uokvirena širokom, secesijski stiliziranom oplatom. Okomito postavljena zrcala ugrađena su, u prizemlju i na katu, u oba kuta stubišta okrenuta dvorištu. Stubište je malo istaknuto, a rubovi rizalita su obli.

Dva ulaza, smještena lijevo i desno od stubišta, vodila su (lijevi) u reprezentativni šesterosobni stan vlasnika i (desni) u veliki odvjetački ured, preko Herrenzimmeera povezan sa stanom vlasnika.* Vratnice vlasnikova stana znatno su jednostavnije oblikovane od onih u predvorju stubišta. Donji, drveni, dio je viši, a ostakljeni dio zaštićen je jednostavnim secesijski oblikovanim željeznom rešetkom s kružnim motivima. Nad nadvratnikom je smještena historicistička drvena oplata s alegorijskim prikazima.

Zbog prenamjene kuće u bolničke svrhe djelomično je, pregradnjama, promijenjena izvorna prostorna organizacija, u sobama okrenutim ulici.

Prema ulici se niže pet velikih soba međusobno povezanih dvokrilnim vratima u istoj osi: spavaonica, blagovaonica, salon, Herrenzimmer i ured. Dovratnici su dvokrilnih vrata kanelirani do visine nadvratnika, a pri vrhu su kanelire prekinute dvama vodoravnim linijama. Nadvrtanik je blago segmentno zaključen, u sredini ukrašen krugom prema kojem su usmjerene po dvije kraće linije sa strane. Spojevi su dovratnika i nadvratnika isprepleteni, a dovratnici, koji su nešto istaknutiji, ukrašeni su s po jednim krugom pri vrhu. Nad nadvratnicima, koji su izvedeni približno prema projektu arhitekta Fischera, naknadno su postavljene historicističke drvene kartuše ukrašene alegorijskim reljefima, girlandama i volutama.¹⁸

¹⁵ Situacioni plan kuće, PAO, GPO. Građevni ured, fascikl br. 10

¹⁶ PAO, GPO, knjiga 2469 - Skrižaljka podataka o broju zgrada, stanova, prostorija i stanarina g. 1911. p. 55. MATIĆ, V. Knjiga broj 2469 iz fonda "Gradsko poglavarstvo - Osijek" iz godine 1911. Glasnik arhiva Slavonije i Baranje br. 2, Osijek, 1995., str. 195-198.

¹⁷ Zahvaljujem rukovoditelju Očnog odjela Kliničke bolnice Osijek, prim. dr. mr. sc. Zlatku Balogu, što mi je omogućio razgledavanje većeg dijela zgrade i fotografiranje detalja, a medicinskoj sestri Vinki Bašić na su-sretljivosti.

¹⁸ Ovi ukrasi, prema podacima dr. Ive Korskog, nabavljeni su u Mađarskoj. Zanimljivo je da se u kući arhitekta Viktora Axmanna, Strossmayerova 44 u Osijeku, na vanjskim zidovima prizemnih dvorišnih prostorija nalaze u žbuci izvedeni isti reljefni alegorijski motivi. Jednaki se nadvratnici ukrasi nalaze u Radićevoj ulici 26, također u Osijeku.

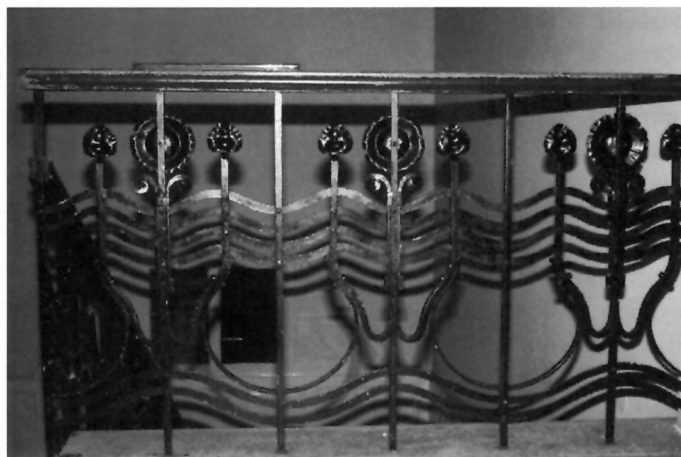
¹⁹ Svi prozori i vrata prvoga kata, okrenuti ulici, imaju u gornjem dijelu svakoga krila dva reda kvadratnih šprljaka, a nad segmentnim prozor-skim zaključkom ukrašeni su trima malim krugovima.

Krajnja zapadna (spavaća) i krajnja istočna soba (ured) osvijetljene su dvama dvokrilnim prozorima ispunjenim u gornjem dijelu dvama redovima kvadratnih šprljaka, nad kojima je segmentno zaključeno nadsvjetlo.¹⁹ Između ovih prostorija od zapada k istku nižu se blagovaonica, salon i Herrenzimmer. Blagovaonica je, kao i Herrenzimmer, djelomično smještena u znatno istaknutom rizalitu, a dijelom u ravnini pročelja zbog čega ove dvije sobe imaju osebujan oblik. Obje sobe u rizalitu imaju veliki četverokrilni prozor nad kojim je veliko trostrano, segmentno zaključeno nadsvjetlo, a ravnini su pročelja po jedna uska vrata sa segmentno zaključenim nadsvjetlom. Vrata vode na dugi balkon širok 1,30 metara, koliko su istaknuti i rizaliti. Pod balkona oblijepljen je keramičkim pločicama a ujedno je i strop u isto toliko velikoj loži u prizemlju. Između uskih balkonskih vrata blagovaonice i Herrenzimmer smještena su, u sredini pročelja kata, široka dvokrilna vrata salona, s po jednim prozorom lijevo i desno uz vrata, te širokim trostranim, segmentno zaključenim nadsvjetlom.

3. Ulazna vrata i štukatura na zidovima veže (foto: Z. Poljak)

4. Girlande u obliku graškovih mahuna u veži (foto: Z. Poljak)

5. Kovana ograda stubišta (foto: Z. Poljak)

6. Historicističke drvene kartuše nad vratima soba u I. katu i alegorijskim reljefima, girlandama i volutama (foto: Z. Poljak)

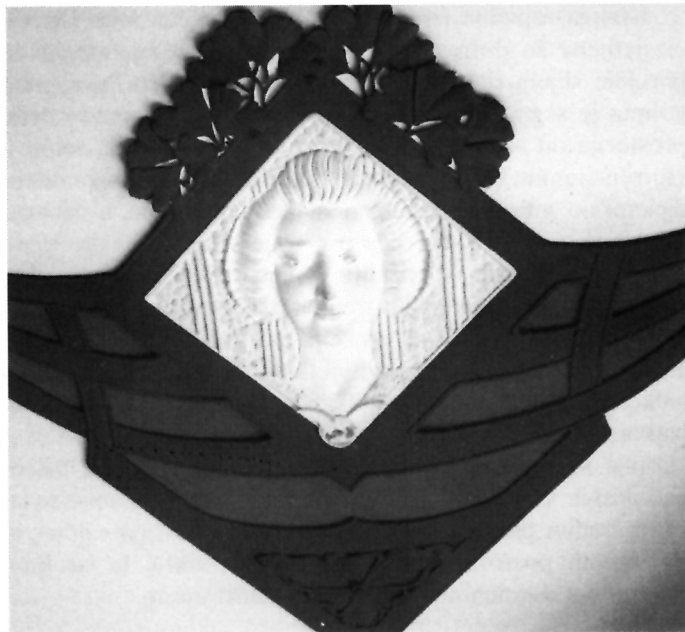

Središnje tri prostorije prvog kata blagovaonica, salon i gospodске sobe imaju lijepu secesijski oblikovanu štuko-dekoraciju na stropovima, a svaka je ukrašena drugačijim motivima. Ukras blagovaoničnoga stropa smješten je na spoju zida i stropa, a sastoji se od dviju istaknutih traka od kojih donja teče po zidu, a gornja po stropu. Stropna traka sastoji se od triju uskih istaknutih vrpca koje su na nekoliko mjesta prekinute bokorima cvjetova divlje ruže. Prije bokora linije se prekidaju, a nakon njih slijedi kvadratna točkica, poslije koje se niže lišće i cvjetovi. Bokori su prikazani s granama, koje su međusobno isprepletene i povezane, tako da tvore krhke organske secesijske krivulje. Donja traka također je mjestimično prekinuta s nekoliko listova divljih ruža.

Štuko-dekoracija salona, središnje, a ujedno i najmanje prostorije uličnog dijela stana, čini, od ruba znatno odmaknuta, uska traka koja prati ravninu zidova, a na uglovima se grana u tri, nešto šire linije, koje se zaobljeno spajaju s jednako takvim linijama iz drugoga smjera. Sam je spoj naglašen manjim kvadratom istaknutim rema uglu stropa i većim, dijagonalno postavljenim prema središtu. Većemu kvadratu zajsečen je kut prema središtu stropa pa taj odrezani, blago uvučeni, dio čini spoj dviju rubnih linija s unutrašnje strane. Manji je kvadrat uklopljen produženjem vanjskih stranica i njihovim savijanjem prema unutra, prema velikome kvadratu, čime je uglovna secesijska kompozicijska linija znatno dinamizirana. Oba su kvadrata ukrašena stiliziranim florealnim motivom.

Herrenzimmer, soba oblikom poput blagovanice, ukrašena je štuko-dekoracijom nalik na onu u salonu. Uska traka odmaknuta od ruba, prati ravninu zida i na uglovima se grana u tri šire linije. Prema uglu smješten je dio maloga kvadrata s florealnim secesijski stiliziranim oblikom čije se dvije stranice isprepleću s ostalim linijama tako da s jedne strane prolazi ispod, a s druge iznad uzdužnih linija. Prema središtu stropa teži veliki, dijagonalno postavljen, kvadrat u kojem je reljefno izveden portret mlade žene prikazane en face s pozaidnom od trostrukih okomitih traka i sitnih cvjetova. Vanjski rub kvadrata ukrašen je brojnim listićima, u nas rijetkoga drveta ginka.

Prema dvorištu su smješteni veliko predsoblje i dječja soba, a na suprotnoj strani od stubišta još jedna uredska prostorija. Na sjevernoj, dvorišnoj strani, projektirana je otvorena lođa koju je vlasnik, zbog velike hladnoće, ubrzo dao ostakliti.²⁰ U dugome dvorišnome krilu bile su smještene dječja soba, kuhinja, kupaonica i pomoćne prostorije, koje su međusobno bile povezane užim hodnikom, smještenim prema susjednoj kući Sauter. Prostorije u krilu bile su okrenute istoku, a neke su od njih imale izlaz na balkon, kao i one u prizemlju. Dvorišno istaknuto krilo zaključeno je polukružnim rizalitom u kojemu je smješteno pomoćno stubište, koje vodi od podruma do tavana, a vratima je povezano s oba balkona. Prema projektu, iza pomoćnog stubišta trebala je biti sagrađena prizemna garaža za fijaker. Ograda balkona u prizemlju i na katu izrađena je od

7. Štukatura na stropu Herrenzimmer (foto: M. Topić)

kovanog željezna. Među okomitim nosačima niže se po osam ukošenih šipki, po četiri na svaku stranu, koje u gornjem dijelu završavaju malom volutom. Ograda je na trima mjestima ojačana ravnim vodoravnim šipkama koje teku čitavom dužinom. Ukošene šipke međusobno su spojene kosim kratkim šipkama, a u gornjem dijelu je osam obuhvaćeno jednom segmentnom, koja ih sve zatvara u jednu cjelinu.

Izvorna organizacija cjelokupnoga prostora kuće nije u potpunosti sačuvana jer je sam vlasnik tridesetih godina preuređio dio prostorija na prvom katu,²¹ a nakon Drugoga svjetskog rata cijela je kuća preuređena i prilagođena bolničkoj namjeni. Ispod cijele kuće je podrum, koji je podijeljen u nekoliko velikih, bačvastvo presvedenih prostorija.

²⁰ Na presjeku kuće iz godine 1904. vidljiva je lođa, široka 1,30 metara. Kao razlog zatvaranja alođe dr. Korsky navodi veliku hladnoću zimi kada je zbog neizgrađenosti sjeverne strane bloka na kuću izravno puhao sjeverac iz Baranje.

²¹ Dr. Alfred Korsky odlučio se između godine 1930. i 1934. na preuređenje zbog toga što su djeca, Ivo i Vera, već bila veća. Tada je od velike dječje sobe, okrenute dvorištu, uređio blagovaonicu, a ulaz u Herrenzimmer zatvorio i tako povećao uredski prostor. Ovaj dio stana imao je poseban ulaz sa stubišta, a poslije je iznajmljivan kao zaseban stan.

²² Može se pretpostaviti da se arhitekt Fischer odlučio za nabavu Zsolnayevih keramički pločica, ne samo zbog kvalitete proizvoda, nego i zbog prijateljske povezanosti s obitelji Zsolnay, Gerle, J., Kovacs, A., Makovecz, I.: A szazadfordulo Magyar epteszete. Budapest, 1990. str. 47 i 91. Autori su na kraju knjige, u abecedni popis gradova uvrstili i Osijek, s dvije ilustracije (razglednice secesijskog niza i secesijskog zdenca), te okvirnim popisom važnijih secesijskih zgrada, među kojima nisu istaknuli zgradu Glavne pošte.

PROČELJE I KROV

Pročelje jednokatnice s 9 prozorskih osi je s pomoću dvaju jače istaknutih prostranih rizalita smještenih u trećoj prozorskoj osi s oba kraja pročelja, između kojih se nalaze još tri prozorske osi. Rizaliti su u prizemlju povezani lođom, a u prvom katu balkonom, svojim zabatima zadire u krovnu zonu. Kolni ulaz je asimetričan u desnom rizalitu.

Balkon s donje strane pridržavaju dva stuba, s kapiteli- ma od secesijski oblikovanog lišća. Na stubovima leži uzak zidić balkona koji povezuje oba rizalita. Nad zidanim dijelom proteže se, između dvaju zidanih stubića, niska kovana ograda. Središnji dio balkonskog zida blago je konkavno savijen. Nad zidićem je rastegnuta kovana željezna ograda, čiji je gornji dio valovit, a među željeznim nosačima, pri vrhu oblikovanim popu malih omči, smještene su sroljike "kartuše" s plodovima pri vrhu. Po sredini niske željezne ograde teku tri valovite vrpce.

U prizemlju i prvom katu zapadnog rizalita nalazi se po jedan veliki četverokrilni prozor sa segmentno zaključenim nadsvjetlom, a u zoni potkrovlja smješten je neobično oblikovan mali prozor. Istočni je rizalit jednak prethodnom, samo što se u prizemlju, umjesto prozora nalazi veliki kolni ulaz, u ravnini zida, oko metar i pol uvučen u rizalit. Lijevo i desno od kolnog ulaza, u bočnim zidovima rizalita smještena je po jedna segmentno zaključena niša nad kojom je nekoliko nepravilnih geometrijskih kartuša.

Kupčice svih prozora, okrenutih ulici, prekrivene su koso položenim uskim crjepovima. Na isti je način izveden povišeni kordonski vijenac između podruma i prizemlja, koji se proteže polovicom visine ulaznih vrata kuće. Nad segmentno zaključenim prozorom prizemlja nanizane su dvije, također segmente, konveksne, linije, koje tvore veće ukrasne kartuše u zoni balkona. Između četverokrilnoga prozora prvog kata i maloga potkrovnog prozora proteže se veće udubljeno polje prekriveno modrim keramičkim pločicama bez ukrasa. Udubljenje s donje strane slijedi liniju ukrasa nad velikim prozorom, na uglovima je zakošeno, bone su stranice ravne, a u gornjem dijelu prati liniju donjeg dijela potkrovnoga prozora, zbog čega nastaje po jedan uski produžetak sa svake strane. Pločice su najvjerojatnije proizvod tvornice Zsolnay iz Pečuha.²² Polje oko potkrovnoga prozora u rizalitu ispunjeno je florealnim ornamentikom, također u obliku graška. Rubovi i bočne stranice rizalita ukrašeni su pravilno nanizanim trakama okomito urezane rustike, kao i na rubovima pročelja. Rustika do visine široka florealnog vijenca slijedi, oblo, prema unutra zavijene rubove rizalita, dok iznad vijenca nastavlja teći pod pravim kutem. U razini nadsvjetla svih prozora prvog kata proteže se široki vijenac s florealnim ornamentima izveden u štuku.

Potkrovni vijenac, koji se proteže cijelom širinom pročelja, ukrašen je štukaturom u obliku dvaju nizova stiliziranih stabljika s viticama i mahunama graška. Taj vijenac prati liniju krova, pa u središtu pročelja, među rizalitima, konveksno organski, zavija stvarajući kontrapunkt s konkavnim

8. Pogled na kuću Kästenbaum - Korsky sa zapadne strane (foto: Z. Poljak)

9. Detalj vijenca u zoni natprozornika I. kata (foto: Z. Poljak)

10. Središnji dio pročelja I. kata s balkonom (foto: Z. Poljak)

zidanim dijelom balkonske ograde. Spoj ravnoga zidnog plašta i reljefno oblikovanoga potkrovnog vijenca naznačen je ritmički ujednačenom valovitom crtom, koja se javlja i u gornjem dijelu balkonske kovane ograde. Rizaliti znatno nadvisuju liniju krovne strehe, a prema vrhu su blago zakošeni prema unutra.

Dvokrilne vratnice kućnog ulaza većim su dijelom ostakljene, kao i segmentno zaključeno nadsvjetlo. Obje su vratnice komponirane tako da drveni dio s ukladom od ruba prema sredini teži uvis. Gornji, segmentno zaključeni dio perforiran je dvama neobično oblikovanim, ostakljenim, otvorima, a stakleni dio središnjeg dijela vratnica ukrašen je okomito postavljenim, bočno valovito izrezanim, drvenim umetcima. Pri vrhu ravni vodoravni drveni umetak prekida okomite, te nastaje uski vodoravni niz malih kvadratičnih ostaljenih otvora. Ovaj niz naizmjenično poredanih ostakljenih i drvenih kvadrata proteže se sredinom visine vrata. Iznad vratnica nalazi se segmentno zaključeno nadsvjetlo, koje je podijeljeno na tri nepravilna, simetrično raspoređena staklena otvora. Segmentno zaključeno nadsvjetlo vratnica kolnog ulaza ove kuće arhitekt Fischer oblikova je slično kao veliki izlog Područne štedionice (Takarekpenztar) u Komaromu godine 1902.²³

Bočni, po dvije prozorske osi široki, dijelovi pročelja ukrašeni su gotovo do polovice visine prizemnih prozora, dugim trakama glatke rustike, a u zoni natprozornika prozora prvog kata i potkrovnog vijenca, širokim vijencem s florealnim motivima. Oko prizemnih prozora izvedeni su glatki secesijski oblikovani okrievi. Ostali dio pročelja uglavnom je bez ukrasa. U središnjem katnom dijelu, između dvaju rizalita, pročelje je konveksno istaknuto, a lijevo i desno oko balkonskih vrata salona naznačeni su pilastri.

Specifično oblikovan, vodoravno po polovici presječen, mansardni krov, na rubovima prelazi u dvoslojni, a nad istaknuti rizalitima prelazi u krov oblika lastavičjeg repa, također po polovici vodoravno presječen po pola. Posebnost su također i nenametljivo oblikovani krovni prozori u obliku očne vjeđe.

Arhitekt Ferenc Fischer, gradeći svoju dvokatnu vilu u Budimpešti, godine 1909. (Keleti Karoly utca 33),²⁴ zabat kuće, okrenut ulici, zaključio je slično kao rizalite na osječkoj kući Kästenbaum-Korsky. Široki pročelni zabat pri vrhu se sužava, a nad prozorom u zoni potkrovlja, nad ravnim zaključkom, specifično se izdiže vodoravno presječen polumansardni krov.

²³ Gerla, J., Kovacs, A., Makovecz, I.: A szazadfordulo Magyar eplteszete. Budapest, 1990. p. 47

²⁴ Gerle, J., Kovacs, A., Makovecz, I.: A szazadfordulo Magyar eplteszete. Budapest, 1990. p. 47.

²⁵ Martinović-Cvijin, K., Subotički opus Komora i Jakaba. Subotica, 1988. str. 36-37.

²⁶ Keseru, K.: Magyar-Indiai eplteszeti kapcsolatok. Neprajzi ertesito LXXVII, Neprajzi Muzeum, Budapest, 1995. str. 171.

²⁷ Enciklopedija likovne umjetnosti, sv. IV., Zagreb, 1966. ZSOLNAY, Vilmos. p. 644.

²⁸ Gerle, J., Kovacs, A., Makovecz, I.: A Szazadfordulo Magyar eplteszete. Budapest, 1990. p. 47. i 91.

²⁹ Na listu s presjekom kuće Kästenbaum otisnut je pečat: "FISCHER FERENCZ/ MUEPITESZ es EPITOMESTER /BUDAPEST / VII., Dohany - utca 68" PAO, GPO, Građevni ured, fasc. 10

³⁰ Budapest fo-es szekvaros legujabb terkepe. 1896. Budapest Terkepe hazszamok mejelolesevel es utczak es terek beturendes jegyzekevel. keszitette Homolka Jozsef. reprint karte uz knjigu: Grusse aus dem alten Budapest. Kollni, F., Budapest, 1988.

³¹ Sarmany, I.: A Becsi szecesszio Budapesti emleke, a Pikler-villa., Ars Hungarica 1982. /2, Budapest, 1982. Najsrdačnije zahvaljujem kolegicama prof. Moniki Šimek i prof. Ziti Jukić, te gospođama Ireni Pađen, Aranki Major i Aranki Kardo na prijevodu literature s mađarskog jezika.

Mansardni krov i krovni prozori u obliku očne vjede nisu tradicionalni oblici našeg podneblja, nego su karakterističniji za područje Njemačke, Austrije i Mađarske. U Osijeku se ovom vrstom krova najviše koristio arhitekt Viktor Axmann.

Ograda je predvrta asimetrična, lijeva strana od ulaza znatno šira je od desne. U predvrt se ulazi kroz velika dvokrilna vrata, širine kolnog ulaza. Vratnice od kovanog željeza bogato su ukrašene secesijski stiliziranim perforacijama, koje su ispunjene mrežom, kao i ostali dio ograde. Pri vrhu srednjeg dijela vratnica oblikovano je veliko srce, unutar kojeg je izvedeno još nekoliko manjih, a smješteni su jedan unutar drugoga. Donji dio lijeve žice ograde zidan je do visine pola metra, a iznad njega između dvaju zidanih stupova proteže se razapeta kovana mreža koju na šest mjesta podupiru tanko nosači od kovanog željeza koji nadvisuju ogradu. Između nosača ograda je blago konkavna i nazubljena. Desni, kraći, dio ograde također se proteže između dvaju stupaca, a mrežasta ograda među njima poduprta je jednim kovanim nosačem.

Nekoć su zidani stubovi ograde predvrta bili bogatije ukrašeni geometrijskim ukrasima na bočnim stanicama, napose pri vrhu. Svaki je stub, kao i danas završavao ukrasom koji podsjeća na turban.

ARHITEKT FERENC FISCHER I MAĐARSKA SECESIJA

Buđenjem nacionalne svijesti sredinom 19. stoljeća, Mađari su, kao i drugi narodi, sve intenzivnije isticati svoje nacionalne odlike. Razmišljajući o svojem azijskom podrijetlu, smatrali su da, u odnosu na druge narode u Europi, imaju više prava na uporabu orijentalnih oblika, koji su arhitekturi i umjetničkom obrtu dominirali sredinom 19. stoljeća.

U težnji stvaranja mađarskog nacionalnog povijesnog stila prvi arhitekt koji je primijenio elemente indijske arhitekture u Mađarskoj bio je Frigyes Ferszl, koji je spajao europsku tradiciju s islamskim elementima, pri tome se koristeći i mađarskim narodnim motivima.²⁵ Posebnost mađarskoga nacionalnoga stila, koji se ogleda u brojnim specifično oblikovanim ukrasima, zastupljena je i u secesijskoj arhitekturi koju karakteriziraju neobični oblici i ukrasi koji većinom potječu od narodnih motiva i tradicionalnog načina gradnje, a djelomično su vezani uz teoriju o indijskom podrijetlu Mađara. Najčešći motivi mađarske dekorativne umjetnosti jesu paunovo pero, srce, karanfil, tulipan, ruža, pijetao, golub, zmija i sl. Pri oblikovanju florealnih motiva naglašene su ravne ili izvijene stabljike, oko kojih je isprepletano stilizirano lišće i cvjetovi.

Sljedbenik Ferszove zamisli bio je i arhitekt Ödon Lechner, koji je gradio u secesijskome stilu.²⁶

Projektant kuće Kästenbaum-Korsky, arhitekt i graditelj Ferenc Fischer (Komarom, 29. srpnja 1871. - Budapest, 30. svibnja 1921.) diplomirao je godine 1895. na Tehničkom fakultetu u Budimpešti i odmah se zaposlio u velikom birou arhitekata Korba i Gierla, koji su školovani na

berlinskom Tehničkom fakultetu. Arhitekt Floris Nandor Korb (1860. - 1930.) između godine 1894. i 1906. radio je zajedno s arhitektom Kalman-om Gierlom (1863. - 1954.). Prvi samostalan posao Ference Fischera vezan je uz jednog od najznačajnijih mađarskih secesijskih arhitekata Odon Lechnera (1845. - 1914.), a bio je dobar prijatelj i s Vilmošem Zsolnayem (1828. - 1900.) vlasnikom poznate tvornice keramike u Mađarskoj. Projektirao je i izveo više najamnih i javnih zgrada u Budimpešti, Siklosu, Komaromu, Szombathelyu i Nagyszebenu.²⁸ Fischerova je tvrtka bila smještena na samom uglu Dohany i Kertesz ulice (Dohany utca 6829) u sedmom okrugu, koji nosi naziv Erzsebetvaros, a proteže se od povijesne jezgre Pešte do Gradskog parka (Varosliget).³⁰ Godine 1909., sagrađena tek jedna, do sada poznata vila prema projektu Wiener Werkstattea (vila Pikler).³¹

Nasuprot tome, brojni reprezentativni primjerci secesijske arhitekture u Osijeku najvećim su dijelom, zbog školovanja i podrijetla arhitekata i graditelja, nastali po uzoru na bečku, prašku i munchensku secesiju. Najznačajniji osječki arhitekti i graditelji secesijskog razdoblja jesu arhitekt Wilim Carl Hofbauer, koji je prvi počeo graditi secesijske zgrade u Osijeku, graditelj Ante Slaviček, koji je sagrađio najviše reprezentativnih secesijskih zgrada u Osijeku i arhitekt Viktor Axmann, koji je projektirao i izveo kino "Urania", jednu od najznačajnijih secesijskih javnih zgrada u Hrvatskoj. Zbog u Osijeku izrazito vidljiva bečkog utjecaja na arhitekturu i umjetnički obrt, kuća Kästenbaum-Korsky sagrađena u stilu mađarske secesije, zajedno sa zgradom Glavne pošte, izuzetak je ne samo u Osijeku nego i u većem dijelu kontinentalne Hrvatske.

Izvori

- Povijesni arhiv u Osijeku, Gradsko poglavarstvo, Građevni ured, nacrti zgrade i dokumentacija vezana za kupovinu gradilišta i izgradnju kuće
- Povijesni arhiv u Osijeku, Gradsko poglavarstvo, knjiga br. 2469 - Skrižaljka podataka o broju zgrada, stanova, prostorija i stanarina godine 1911.
- Općinski sud u Osijeku, Zemljišno-knjižni odjel, gruntovni uložak br. 3250
- Građevni red za gradove Osiek, Varaždin i Zemun u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb, 1900.

Literatura:

- Gerle, J., Kovacs, A., Makovecz, I.: A Szazadfordulo Magyar eplteszete. Budapest, 1990.
- Haenel, E., Tscharmann, H.: Die Wohnung der Neuzeit. Leipzig, 1908.
- Ivanković, G. M.: Secesijski duh u arhitekturi i životu Osijeka. Osijek, 1994.
- Keseru, K.: Magyar-Indiai eplteszeti kapcsolatok. Neprajzi ertesito LXXVII, Neprajzi Muzeum, Budapest, 1995.
- Kollin, F.: Grusse aus dem alten Budapest. Budapest, 1988.
- Martinović-Cvijić, K. Subotički opus Komora i Jakaba. Subotica, 1988.
- Russel, F.: Art Nouveau Architecture. London, 1978.
- Sarmány, I.: A Becsi szecesszio Budapesti emleke, a Pikler-villa., Ars Hungarica 1982. /2., Budapest, 1982.
- Szabadi, J.: Art Nouveau in Hungary, Budapest, 1989.

11. Razglednica Chavrakove ulice, oko g. 1910. Kuća Kastenbaum-Korsky druga u nizu (Muzej Slavonije, Osijek.)

Grgur Markov Ivanković

**THE KÄSTENBAUM-KORSKY HOUSE,
HUNGARIAN SECESSION IN OSIJEK**

In Chavrakova street (today Europe Avenue) in Osijek is a row of Secession houses, including eight single and two storey houses built for renting for which the architects and builders were largely from Osijek. In the middle of the row was the house of Alfred Kastenbaum built in 1904/5 to the plans of the Budapest architect and builder Ferenc Fisher. It is a harmoniously designed house with an unusually elaborate mansard roof. Except for the central post office this is the only example of Hungarian Secession in Osijek. The post office would obviously have been Hungarian because of the Hungarian control of the postal services, but this private house is surprising. The recent discovery of the plans for the Kastenbaum house, signed by Ferenc Fisher, has reduced the number of unknown architects of this secession work. In recent discussions with Dr Ivo Korski, son of original owner, the author of this paper learned that Alfred Kastenbaum's (later Korsky) wife was the sister of Fisher's wife so that the two men were brothers-in-law. This valuable information shows us that the building of a house in Osijek in pure Hungarian Secession style came about entirely through family connections.